

НЕЗАБУТИ МОГИЛИ

У Франції в 1920-х рр. знайшли прихисток чимало учасників українських Визвольних змагань, вони намагалися селитися близько один біля одного. Найбільші їхні скupчення були в містах Буа-д'Арсі, Абондан, Руан, Еврі, Бове, Ліль, Рубе, Везін-Шалет, Альгранж, Тіонвіль, Нільванж, Ліон, Сен-Етьєн, Бордо, Тулуза й інших, а також у Парижі з околицями. 1924 р. постало перше громадське об'єднання – Українська громада у Франції, а 1927 р. – Товариство бувших вояків Армії УНР у Франції (перед Другою світовою війною воно налічувало близько 1 тис. членів). Головною метою Товариства були опіка над живими колишніми вояками і догляд могил померлих. Протягом наступних десятиріч кількість членів товариства, природно, зменшувалася, дедалі більше могил лишалося без догляду. Тим часом ділянка землі на кладовищі, згідно з французькими законами, орендується на певний реченець, а коли він спливає, треба вносити нову плату. У разі, коли оренду не продовжено, надмогильний пам'ятник, якщо він був, чи хрест прибирають, а місце використовують (з додержанням санітарних норм) для нового поховання. З часом бездоглядні українські могили почали зникати.

Зрозуміло, що під загрозою опинялися давніші поховання, особливо тих, хто не мав нащадків чи родичів у Франції. Це не могло не турбувати громадськість, в українських організаціях принагідно обговорювалася ситуація, зокрема йшлося про потребу спорудити спільній гробівець усім землякам, могили яких залишилися без догляду¹.

У середині 1980-х років ініціативна група з-поміж парафіян УАПЦ у Везін-Шалеті, яку очолив син вояка Армії УНР Дмитро Екчинський, виступила з конкретною пропозицією. Було вжито заходів, щоб організаційно оформити ідею „побудови «ПАМ'ЯТНИКА-СКЛЕПІННЯ» як на громадському форумі у Везін-Шалеті, так і на форумі Центрального комітету в Парижі”².

Везін-Шалет відомий великою і дружною українською громадою, тут встановлено пам'ятник Тарасові Шевченку, діють православна й греко-католицька українські церкви. У серпні 1987 р. Д.Екчинський склав від імені управи парафії і надіслав до Головної управи Товариства бувших вояків Армії УНР у Франції листа, у якому, зокрема, мовилося: „Звертаємося до Вас з проханням-пропозицією підтримати цю акцію і приступити спільно з па-

рафією УАПЦ до реалізації цього плану. Така спільна акція обох організацій серед українського громадянства у Франції з підтримкою нашої громадської церкви у Парижі була б не лише запорукою успішного здійснення плану, а й запорукою того, що члени Товариства вояків Армії УНР у Франції, які спочивають розкидано в околицях Парижа, знайдуть у спільній могилі під „Пам'ятником” вічний спокій поруч наших товаришів по зброї”³. Українські ветерани підтримали цю ідею і, наскільки могли, включилися в популяризацію справи й збір коштів.

Дмитро Екчинський був активною на громадському полі людиною. Його предки приїхали в Україну з Швеції і мали прізвище Ек, але з часом вони стали називатися Екчинськими, поріднилися з українськими родинами і стали справжніми українцями. Народився Дмитро 25 лютого 1922 р. в м. Гродні на Західній Білорусі, куди з Вінниці змушені була перейхати Екчинські після поразки Визвольних змагань, учасником яких був його батько. За два роки родина перебралася до Франції і замешкала у Везін-Шалеті. Батько пішов працювати робітником на заводі, де виробляли гумові шини, а мати вела хатнє господарство й виховувала двох дітей. Як згадував пізніше Д.Екчинський, його батько, коли приносив зарплату, одразу відкладав частину грошей на церкву, місцеву „Просвіту” й паризьку газету „Українське слово”. Дмитро, крім фран-

Д. Екчинський

цузької школи, відвідував також українську недільну школу, співав у церковному хорі, брав участь у виставах українського театрального гуртка. Після школи він здобув ще середню технічну освіту і до Другої світової війни працював на тому ж заводі, що й батько. Після війни переїхав до Парижа і влаштувався в конструкторському відділі заводу „Рено”. Працював успішно. За внесені в будову автомобілів „Рено” поліпшення дирекція не тільки винагородила його, а й призначила на керівну посаду. У цей час він познайомився з молодаю дівчиною Ніною Сененко, яку в роки війни німці вивезли як оstarбайтерку з волинського міста Радивилова. Побравшись, молоде подружжя залишилося в Парижі.

Д.Екчинський був довголітнім активним парафіянином церкви Св.Симона УАПЦ в Парижі, розмі-

Українська православна церква
Св. Симона в Парижі

щеної в одному будинку з Бібліотекою ім. Симона Петлюри. Обраний 1991 р. старостою цієї парафії, розробив план добудови церкви, влаштування бані над нею та інших змін і почав здійснювати його.

Перед цим він уже кілька років самовіддано працював над втіленням у життя ідеї створення братської могили й пам'ятника воїнам УНР. Доки йшли переговори ініціативної групи з різними українськими організаціями й окремими особами, Д.Еччинський зі своїми синами їздив по різних містах і розшукував на кладовищах поховання українських воїків. Поступово було складено перелік могил, яким загрожувало знищення. Перша група могил, визначених для перенесення, складалася з

поховань на кладовищі міста Абондана та на окремих цвинтарях Парижа. Зазначимо, що в Абондані був старечий дім для українців, тут доживали свій вік ті учасники Визвольних змагань, які раніше мешкали й працювали в цьому місті, його околицях і недалеких поселеннях. Зокрема в Абондані завершилося життя таких відомих військових діячів УНР, як генерал М.Омелянович-Павленко (похований у Парижі) й адмірал В.Савченко-Більський.

Одночасно ініціативна група на гроші, які внесли її члени та ще кілька осіб, закупила на міському кладовищі у Везін-Шалеті, де вже були українські поховання, ділянку площею 12 квадратних метрів. Як пояснювалося у випущеній ініціативною групою листівці, „зроблено це тому, що в недалекому майбутньому не можна буде взагалі землі купити. На цій землі ініціативна група, якщо буде позитивний відгук на наше звернення, будуватиме ПАМ'ЯТНИК-СКЛЕПНЯ на 200 місць. В канцелярії управи цвинтаря лежатиме книжка, в якій буде вписано імена і прізвища кожного, хто там лежить”⁴. Праця посувалася у двох напрямах – збирання коштів на побудову склепу й ексгумація та перевезення тлінних останків. Збирання коштів було справою простішою – писали звернення, вміщували оголошення в пресі, вели роботу з людьми й установами, і гроші почали поступово надходити.

А перевезення тлінних останків являло собою неабияку проблему.

У кожному конкретному випадкові треба було одержати дозвіл від місцевої влади того міста, де було поховання, а подеколи – і від родичів небіжчика. За процесом ексгумації і транспортування наглядали санітарні служби, які давали свої приписи, і їх потрібно було неухильно дотримуватися, бо виявлення порушень загрожувало не лише забороною ексгумації, а й грошовою карою. Далі після кремації урни з прахом зберігали аж до перепоховання.

Тим часом завершувалося будівництво склепу у вигляді довгастого підземного простору, стіни і накриття було виготовлено з бетону. По завершенні будівництва в склепі перевезовано тлінні останки двадцяти шести осіб з кладовищ Абондана й Парижа.

18 лютого 1990 р. відбулося освячення спільноЯ могили за участю великої кількості українців, які прибули до Везін-Шалета з околиць і Парижа. Спочатку в місцевих православній і греко-католицькій церквах було відправлено Службу Божу, а потім на кладовищі – соборну панахиду. Після цього з короткими промовами виступили о.Борис Хайневський, голова Українського центрального громадського комітету у Франції В.Михальчук, від парафії УАПЦ М. Кириленко, представник Наукового товариства ім.Шевченка С.Михалевич.

Промовляючи до присутніх, В.Михальчук серед іншого сказав: „Гробівець ще не є зовсім викінче-

ний, а Пам'ятник навіть не розпочатий. Це значить, що громадське зусилля для цієї роботи ще не закінчено”⁵. Особливо він відзначив заслуги голови комітету Д.Екчинського: „йому належить від нас усіх велике і шире признання”⁶.

Невдовзі до перших двадцяти шести перепохованих додавалися нові. Д.Екчинський у вільний час їздив по різних місцевостях і продовжив перевезення тлінних останків воїнів Армії УНР. На зібрані кошти він замовив українському скульпторові зі Львова І.Самотосові рельєф для пам'ятника на братській могилі борців за незалежність України. Після затвердження шкіців скульптор

виконав стелу розміром два на чотири метри. За задумом мистця, стела складається з трьох кутіх у міді барельєфів, між якими вставлено гранітні плити з текстом українською і французькою мовами: „Україна береже вічну пам'ять про своїх синів і дочок у Франції, які присвятили своє життя боротьбі за волю і щастя Вітчизни. Боже, пом'яни їх у Царстві Небесному”. Центральна композиція містить великий щит з Тризубом (на середньому зубці його – хрест), праворуч святий князь Володимир, ліворуч свята княгиня Ольга. Фланкують центральну композицію барельєфи козака (ліворуч) і воїна УПА (праворуч). Перед стелою прямоугутник могили, що також має три частини: центральна – це, власне, ляди склепу, а обабіч – прямоугутники для покладання квітів.

Братська могила вояків Армії УНР та українських діячів у Везін-Шалеті. Ліворуч – скульптор І.Самотос та Д.Екчинський

Долаючи всілякі бюрократичні перешкоди як в Україні, так і у Франції, Д.Екчинському врешті-решт вдалося перевезти рельєфи зі Львова до Франції і встановити їх на належне місце. 22 квітня 1994 р. настив час освячення пам'ятника. Як писала одна з українських газет, „представники духовенства, котрі відправляли панаходу, і присутні гості з усіх куточків Франції, і посол України у цій країні Юрій Кочубей із своїми співробітниками стали свідками справді святочної пошани до синів і дочок України. Повагу до тих українців, на домовини котрих упали грудки чужої землі, висловили і представники французьких влад стей”⁷. Віддаючи шану Д.Екчинському, газета водночас висловила побажання: „Хай у кожній нашій громаді знайдеться свій Дмитро Екчинський, як у далекій Франції серед українців, котрий організував пошанування вояків УНР”⁸.

Найдавніше з похованих у спільній могилі народився полковник М.Таратуля (1872 р.), найдавнішим померлим є генерал М.Удовиченко (1931 р.), найпізніше з похованих народилася М.Маяцька (1910 р.)⁹. Повний список похованих наводимо в додатку¹⁰.

Остаточно завершивши справу спорудження пам'ятника, усі свої зусилля Д.Екчинський зосередив на розбудові приміщення церкви Св.Симона. Знову ж таки в Україні замовив великі різьблені двері, іконостас. Переборюючи труднощі, отримав дозвіл

від міської влади Парижа на втілення архітектурного проекту перебудови, щоб надати приміщеню церкви виразних рис культової споруди.

Смерть застала його серед справ. 11 грудня 2000 р., повернувшись з чергової подорожі у справі дальших перепоховань, він несподівано помер. Гробівець зі стелою на кладовищі у Везін-Шалеті став пам'ятником і цьому щирому українцеві.

ПРИМІТКИ

¹ Посвячення гробівця у Везін-Шалеті // Українське слово. – Париж, 1990. – 11 берез.

² „А що буде з нашими могилами”: Листівка Ініціативної групи будови пам'ятника-склепіння у Везін-Шалеті. – [Б.д.]

³ Лист Д.Екчинського до секретаря Головної управи Товариства бувших вояків Армії УНР у Франції Лазаркевича від 26 серпня 1987 р. (архів родини Екчинських).

⁴ „А що буде з нашими могилами”...

⁵ Посвячення гробівця у Везін-Шалеті.

⁶ Там само.

⁷ Сергійчук В. Німий докір забутих // Молодь України. – 1994. – 6 трав.

⁸ Там само.

⁹ Щоправда, уже після виготовлення таблиці помер і був похований у цій могилі Д.Екчинський, але 2004 р. його перепоховано в окремій могилі поруч з батьком на тому самому кладовищі.

¹⁰ Відтворюючи написи з уміщеної на пам'ятнику таблиці, повністю зберігаємо автентичну орфографію, скорочення не розкриваємо.

**СПИСОК ПОХОВАНИХ У СПІЛЬНІЙ МОГИЛІ НА КЛАДОВИЩІ
У ВЕЗІН-ШАЛЕТІ**

Прокопович В'ячеслав	Прем. міністр УНР	16.1.1881–1942
Трухлий Сергій	Віце Міністр	26.10.1886–18.10.1956
Осецький Олександр	Віце Міністр, генерал	2.10.1877–28.2.1936
Шульгин Микола	Радник місії УНР	1870–28.12.1951
Богомолець Vadim	Генерал	1874–24.9.1936
Удовиченко Микола	Генерал	5.12.1886–2.7.1931
Башинський Іван	Генерал	31.3.1884–25.1.1947
Савченко-Більський Володимир	Адм. Чор. Флоту	1877–19.9.1954
Татаруля Микола	Полковник	1872–3.12.1936
Якубовський Антон	Полковник	1884–21.9.1950
Якимаха Григорій	Полковник	1884–21.1.1940
Григораш Володимир	Полковник	1880–4.6.1953
Серга Тимофій	Підполковник	24.6.1887–8.5.1950
Міщенко Кирило	Підполковник	11.5.1894–13.6.1952
Папін Петро	Підполковник	1885–14.4.1944
Ківган Володимир	Хорунжий	1887–5.12.1941
Гутовський Євген	Сотник	1885–19.3.1937
Донців Микола	Сотник	1892–7.12.1946
Вагинський Іван		31.3.1889–1.3.1962
Лузанів Микола	Чор. Флоту	1874–3.2.1968
Бринзан Іларіон	Протопресвітер	1885–13.11.1946
Совачева Анна	Вел. Арт. Київ. Театру	1880–7.7.1954
Рудичів Іван	Дир. Бібліот. С.П.	1881–28.12.1956
Довженко Григорій	Гром. Діяч	20.4.1877–18.12.1956
Бережний Юхим		1879–9.8.1954
Берещенко Іван		1880–29.11.1956
Демонова Анна		1889–2.7.1956
Стешоренко Павло		1879–9.8.1954
Якимчук Трохим		1884–30.10.1958
Зацепин Василь		1883–31.1.1959
Лагутенко Олександр		1885–5.11.1959
Порш Олександр		1882–13.11.1952
Максимів Ілько		1881–16.11.1951
Павлюк Євген		1888–1.10.1961
Крамаренко Павло		1891–16.4.1962
Прокопович Єлизавета		1890–12.2.1964
Мусієнко Сергій		1892–30.3.1962
Буткевич Володимир		1886–8.6.1961
Бощенко Петро		1887–20.7.1966
Книш Петро		1886–12.9.1966
Шевченко Артем		1888–17.9.1962
Маяцька Марта		1910–30.10.1989
Маяцький Терентій		1905–16.5.1994
Савченко-Більський Олександр	Маляр	25.11.1900–24.12.1981
Кощук Степан	Хорунжий	24.2.1905–24.12.1981